

ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบ การไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร A Comparative Study of the Pattern of Buddhist Mediation and Jao-Gotta System

พระอธิพันธ์ อภิปุณฺโณ¹, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ

Phra Athipan Apipunno, Phramaha Hansa Dhammaso,

Phramaha Duangden Thitañño

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Wang-noi, Phra Nakorn Si Ayutthaya 13170, Thailand.

1Corresponding Author. E-mail: dew_c90@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของระบบเจ้าโคตร 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร ผลการวิจัยพบว่า

1. การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยอาศัยคนกลางเป็นผู้ประสานให้คู่กรณีได้พูดคุยกัน เพื่อแก้ไขหรือลดความขัดแย้ง ทั้งนี้ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความเมตตา สุภาพ เป็นกลาง และมีความซื่อสัตย์สุจริต

2. เจ้าโคตรเป็นระบบการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยอาศัยผู้ใหญ่ในตระกูล เป็นคนกลางในการหาสาเหตุของปัญหา และร่วมกันหาทางออก กระบวนการของระบบเจ้าโคตรจะแก้ไขปัญหาด้วยการพูดคุย ตกลงกันโดยตรง สะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ เช่น ความสำเร็จของระบบเจ้าโคตรส่วนหนึ่งมาจากการให้ความเคารพในระบบอาวุโส ความเป็นญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่าย ความเป็นคนที่ซื่อสัตย์สุจริต

3. การเปรียบเทียบพุทธวิธีในการไกล่เกลี่ยกับระบบเจ้าโคตร มีความสอดคล้องกัน ทั้งในด้านเป้าหมายเพื่อลดความทุกข์ และสร้างความสุขให้เกิดขึ้นต่อคู่พิพาท กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรับฟังหรือหาข้อมูลให้รอบด้าน พยายามชี้คุณ ชีโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นต่อคู่พิพาท และร่วมกันหาทางออกที่ยอมรับกันได้ทุกฝ่าย มีจิตคิดอาสารวมช่วยที่จะช่วยเหลือ หรือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ต้องใช้คำพูดโน้มน้าวด้วยความสุภาพอ่อนโยน กล่าวโดยรวมก็คือ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องยึดหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นต้น

คำสำคัญ: วิเคราะห์เปรียบเทียบ; รูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ; ระบบเจ้าโคตร

Abstract

This research article is of 3 objectives, i.e. (1) to study the model of mediation in Buddhist Scripture, (2) to study the model of mediation of local mediators' system (Jao-Gotta's), and (3) to analytically and comparatively study the model of Buddhist Mediation and the model of Local Mediators' system (Jao-Gotta's). The findings are as following:

1) Mediation is a process of conflict resolution by mediators to harmonize litigants to discuss for managing conflicts; in view of this, the mediators need to apply loving-kindness, politeness, not taking side and being honest.

2) The local mediators' system (Jao-Gotta's) is a system to manage conflicts in the community by families' seniors as mediators in finding causes of problems and mutual resolution. The process of Local Mediators' system (Jao-Gotta's) will resolve the conflicts by direct discussing, reflecting the system through traditions, ceremonies, and belief; for instance, a part of the success of Local Mediators' system (Jao-Gotta's) is from giving respect to senior system, being senior relatives of each party and being honest and justice.

3) Comparing Buddhist means of mediation to the local mediators' system (Jao-Gotta's), it is in the same line of the objective of decreasing sufferings and creating happiness to the litigants in the following aspects: the mediators must listen or find out for the surrounding information, try to point out both advantages and disadvantages, usefulness and un-usefulness of the litigants' conflicts, and mutually cooperate to find the best acceptable solution to every party. The mediators must be have voluntary effort mind in helping or resolving the existing conflicts and persuade with gentle words; in a nut shell, the mediators must hold on to the application of loving-kindness, compassion, altruistic joy and equanimity, etc.

Keywords: Comparative Study; Pattern Buddhist Mediation; Jao-Gotta (Ancestry) System

บทนำ

ความขัดแย้งในสังคมไทยในอดีต น่าจะไม่มี ความสลับซับซ้อนเหมือนในปัจจุบัน ปัญหาความขัดแย้งก็เป็นเรื่องของ การจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้ลงตัว เช่น การใช้ทรัพยากรน้ำ การลดความขัดแย้งในสังคมไทยได้มีที่มาจากกระบวนการประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มต้น กระแสที่มาของการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางนั้น เริ่มจากการพัฒนาในอดีตที่ก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อประชาชนต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการทำลายทรัพยากรอย่างมาก จนเมื่อปี พ.ศ.2515 (ค.ศ.1972) โลกได้มีการประชุมที่เมืองสต็อกโฮล์มในเรื่องสิ่งแวดล้อมในมิติของความเป็นมนุษย์ (Human Environment) จากนั้นได้มีการพูดถึงกระบวนการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ร่วมกันมีความชัดเจนเมื่อปี พ.ศ.2535 (ค.ศ.1992) ได้มีการประชุมที่เมืองริโอเดอเจเนราโรของสหประชาชาติ ที่เน้นหลักการที่จะให้ประชาชนในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับกฎกติกา และมาตรการต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อเขาเหล่านั้น ซึ่งหลักการที่ 10 ของปฏิญญาแห่งเมืองริโอ (Rio Declaration) ได้เน้นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความห่วงกังวลทั้งหลายได้มีโอกาสเข้ามา มีบทบาทในการตัดสินใจ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและกระบวนการยุติธรรมรวมถึงการบริหารต่างๆ ให้มีการส่งเสริมบทบาทของสตรี เยาวชน ประชาชน และชุมชน ตั้งแต่ในการจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาต่างๆ ปัญหาท้องถิ่นได้พัฒนามากขึ้น เมื่อระบบการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันสูงและมีديمพันที่เป็นผลประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ความขัดแย้งในชุมชน ในท้องถิ่นได้พัฒนาไปสู่ความแตกแยก เป็นพวก เป็นพรรค แม้คนที่นามสกุลเดียวกันก็เริ่มไม่มองหน้ากัน ไม่รวมงานกัน ระบบการแก้ปัญหาเดิมๆ เริ่มจะไม่ค่อยได้ผล (Watanasap Vanchai, 2011)

เจ้าโคตร เป็นรูปแบบของการดำเนินการจัดการทางสังคมที่มีระบบหรือรูปแบบการปกครองในกลุ่มเครือญาติของชาวอีสานนั่นเอง เรียกว่า ระบบเจ้าโคตร หน้าที่ของเจ้าโคตร มีตั้งแต่ อบรม สั่งสอน เลี้ยงดู ลูกหลาน ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้สติความคิด ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรม และประเพณีอันดีให้ลูกหลานได้เห็น ทำหน้าที่ไกลเกลี่ยประนีประนอมกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชน ให้เกิดความปลอดภัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขสันติ ทำหน้าที่แก้ไขข้อขัดข้องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำหน้าที่แบ่งปันมรดกให้แก่ลูกหลานอย่างเป็นธรรม ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามอัตภาพ จากหน้าที่ดังกล่าว คุณสมบัติของเจ้าโคตรจึงต้องเป็นผู้มี คุณธรรม จริยธรรม เชื่อถือได้ นำเคราะห์พบบถือ ทั้งต้องเป็นผู้อาวุโสทั้งในด้าน วิทยุฒิ คือสูงวัย ปัญญาวุฒิคือมีความรู้ และคุณวุฒิ คือ มีคุณความดี อยากรักดี จากงานวิจัยของอาจารย์อุดม บัวศรีและอาจารย์ชอบ ดีสวนโคก พบว่า เจ้าโคตรมีข้อเสียที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบในงานวิจัยตอบ คือ ความลำเอียงไม่ยุติธรรมถึง ร้อยละ 21 อาจจะเป็นไปได้ว่า เจ้าโคตรใช้การตัดสินใจทำให้มีผู้แพ้ผู้ชนะเหมือนการอนุโตตุลาการ ผู้แพ้จำนวนหนึ่งจึงรู้สึกว่าจะไม่ยุติธรรมหรือลำเอียงข้อเสียอื่นๆ ของเจ้าโคตรมีระหว่าง ร้อยละ 2 ถึง 8 ได้แก่ การแบ่งพรรคแบ่งพวก ขาดคุณธรรม เผด็จการไม่เป็นประชาธิปไตยขาดความสามารถ ไม่กล้าตัดสินใจ ขี้บ่น เป็นต้น เหล่านี้จึงอาจทำให้ ระบบเจ้าโคตรค่อยๆ ขาดความน่าเชื่อถือไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับมีระบบที่เป็นที่ยอมรับโดยกฎหมายออกมากำกับกระบวนการยุติธรรมทางหลัก จึงทำให้วิถีชาวบ้านที่มีประโยชน์ต้องเสื่อมถอยไป

โดยสรุป การป้องกันและแก้ปัญหาความขัดแย้งในท้องถิ่น มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนากระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย และการสานเสวนา ให้พลเมืองในท้องถิ่นได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการและมิติใหม่แห่งการเจรจาไกล่เกลี่ย การสานเสวนา ให้พลเมืองในท้องถิ่นได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการและมิติใหม่แห่งการเจรจาไกล่เกลี่ย อาจจะมีการฟื้นฟูระบบเจ้าโคตร หรือพัฒนากระบวนการให้ท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับจังหวัด สันติวิธี อำเภอสันติวิธี ตำบลสันติวิธี ที่มีผู้ที่เข้าใจหลักสันติวิธีและการเจรจาไกล่เกลี่ย การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายหรืออย่างแท้จริง และผลักดันให้มีกฎหมายรับรอง กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาททางเลือกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของระบบเจ้าโคตร
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพบวกกับภาคสนาม (Qualitative and field Research) มีการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยศึกษา ค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา มหากฎีกา ฎีกา และปกรณ์วิเสสทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็น คำอธิบายจากเอกสารหนังสือและตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ขั้นที่ 3 รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องว่าด้วยระบบเจ้าโคตร

ขั้นที่ 4 ลงพื้นที่ภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ไกล่เกลี่ย นักวิชาการ ปราชญ์พื้นบ้าน และลูกบ้าน บ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น

ขั้นที่ 5 ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร มาวิเคราะห์อธิบาย ตีความและสังเคราะห์เป็นระบบ เพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นรายงานวิจัยที่สมบูรณ์ต่อไป

ขั้นที่ 6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการทำวิจัยครั้งนี้มี 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการ

- 1) ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้เชี่ยวชาญ วิทยาลัยการปกครอง มหาลัยขอนแก่น
- 2) รศ.ชอบ ดีสวนโคก อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- 3) รศ.อุดม บัวศรี อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

กลุ่มที่ 2 ประชาชนพื้นบ้าน

- 4) นายหนูเชน โนนทวงศ์ เจ้าโคตร บ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น
- 5) พระวิมาน คมภีรปัญญา,ดร., เลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านโนนทัน เขต 1

กลุ่มที่ 3 ลูกบ้าน

- 6) นายมงคล ศรีพุทธา ที่ปรึกษาประธานชุมชน บ้านโนนทัน 4
- 7) นายสมาน พางหนองคู่ ที่ปรึกษาชุมชนโนนทัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ มีดังนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพบวภาคสนาม (Qualitative and field Research) คือ มีแบบคำถามสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย โดยให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 3 รูป/คน ตรวจสอบก่อนที่จะทำแบบสัมภาษณ์จริง กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็น นักวิชาการ ประชาชนพื้นบ้าน และลูกบ้าน จำนวนทั้งหมด 7 รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ส่วน ประกอบด้วย

- 1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – depth interview)

ผลการวิจัย

1. การไถ่เกลียดข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การไถ่เกลียดข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การไถ่เกลียดเจรจา การเผชิญหน้ากับคู่กรณี การแก้ไขความขัดแย้งยุติลงได้ด้วยการประชุมร่วมกันให้เกิดสัมมาัคคี เป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยึดประโยชน์ร่วม และการใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายยึดหยุ่นตามสถานการณ์ของความขัดแย้ง ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่มาก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ใช้กระบวนการไถ่เกลียดในกรณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การไถ่เกลียดเผชิญหน้าคู่กรณี การเจรจาโดยผู้ไถ่เกลียด และการอาศัยขอความร่วมมือของคู่กรณี

ในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการไกล่เกลี่ยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยมี การปรับแต่งวิธีการที่หลากหลายซึ่งก็แล้วแต่กรณี ตัวอย่างเช่น กรณีเหตุทะเลาะวิวาทเรื่องแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ของหมู่พระญาติ, กรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะโดยพระเจ้าวิชชุทมะ หรือกรณีความขัดแย้งของ ภิกษุชาวโกสัมพีที่เหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะ เป็นต้น

อีกกรณีหนึ่งที่นักศึกษา คือ วิธีการไกล่เกลี่ยข้อความขัดแย้งในคณะสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อเกิดอธิกรณ์ หรือคดีความของสงฆ์ขึ้น พระพุทธเจ้าจะทรงอนุญาตให้สงฆ์แก้ไขปัญหาด้วยหลัก 2 ประการ คือ

1) **อธิกรณ์สมณะ** ในอธิกรณ์สมณะนี้จะสะท้อนการไกล่เกลี่ยด้วยคนกลางมากที่สุด คือ สัมมุขาวินัยเป็นหลักอยู่ทุกเรื่อง ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ที่จะให้การระงับอธิกรณ์ทุกประเภท ดำเนินไปอย่างเปิดเผยและโปร่งใสต่อหน้าสงฆ์ ต่อหน้าพระธรรมวินัย และต่อหน้าบุคคล

2) **หลักติณวัตถการวินัย** คือ ให้ระงับเสียด้วยการประนีประนอมยอมความกัน ยกเลิกอธิกรณ์เสีย ไม่ต้องสะสางหาความหลังกันอีก เป็นการระงับประจวบหลักการนโรโทษกรรม

หลักการพื้นฐานในการไกล่เกลี่ย คือ ระงับปัญหาความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า นำประเด็นปัญหา มาพูดคุยกันแล้วหา ข้อยุติและมีความเป็นธรรม กระบวนการดำเนินการที่ประชุมต้องเลือกภิกษุบางรูปในที่ ประชุมนั้นโดยเป็นผู้มีคุณสมบัติ เช่น เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นพหูสูต จำปาติโมกข์ได้ รู้กฎระเบียบดี ตั้งเป็นคณะ ทำงาน แล้วมอบหมายให้นำกรณีความไปวินิจฉัยเพื่อหาข้อยุติวินิจฉัยแล้วก็ไม่สามารถยุติปัญหาได้จะต้องนำไปสู่กระบวนการขั้นต่อไปที่เรียกว่า เหยื่อยสิททวินัย โดยมีหลักการสำคัญประกอบการไกล่เกลี่ยที่ต้อง แต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยที่มีคุณสมบัติ เช่น (1) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (2) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (3) ไม่ลำเอียงเพราะ หลง (4) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นผู้ฉลาดในการพูดตามหลักปิยวาจา การไกล่เกลี่ยดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นหลักการในเชิงวิชาการได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นหลักการที่มีความ สอดคล้องและเป็นทางเลือกในกระบวนการยุติธรรมในสังคมปัจจุบัน (Tiansongjai Chalakone, 2008)

2. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของระบบเจ้าโคตร

จากการศึกษาวิจัยพบว่า เจ้าโคตร คือ ผู้เป็นใหญ่ของวงศ์ตระกูล เป็นผู้อาวุโสที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจ มีความรู้ วัชวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ โดยมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกันลูกหลาน เป็น คนที่สามารถช่วยจัดการปัญหาเกี่ยวกับเรื่องมรดก ชีวิตครอบครัวไม่ให้ถูกรังแก หรือถ้าถูกรังแกแล้วก็ทำให้ได้ รับความยุติธรรม เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมจรรยา เป็นที่เคารพศรัทธาและ ยำเกรงของคนทั่วไป นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ในการเชื่อมคนกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความสมัคร สมานสามัคคีปรองดองในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การกินตองหรือการแต่งงาน การแบ่งมรดก การ ไกล่เกลี่ยให้คืนดีต่อกัน หรือมีความเกี่ยวข้องในการทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเจ็บป่วย ฝังศพ ปลูกบ้านใหม่ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง จึงใช้ ระบบเจ้าโคตร เข้ามาช่วยจัดการแก้ไข ไกล่เกลี่ย เพื่อให้เกิด ความเป็นกลาง และยุติธรรม ซึ่งเมื่อสิ้นสุดการไกล่เกลี่ยแล้วจะทำให้คู่กรณีสามารถอยู่ร่วมกันได้ จะเห็นได้ ว่า สถาบันเจ้าโคตรยังคงมีพลังในการดำรงชีวิตของชาวชนบทอีสาน (Phra Viman Kampeerapunyo, 2017)

ข้อดีของการใช้ระบบเจ้าโคตร คือ ระบบเจ้าโคตรนั้นเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพราะทำให้เกิดเป็นศูนย์รวมในการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ประองตอง ในวงศ์เครือญาติ และเป็นทีเคารพศรัทธาของคนทั่วไป ทำให้เยาวชนรู้จักสามัคคี รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เป็นผู้ที่ว่านอนสอนง่าย เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ต้องรีบก้าวร้าว เมื่อผู้ใหญ่ซึ่งเป็นเจ้าโคตรได้แนะนำตักเตือนเมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางกันขึ้น โดยให้ข้อคิด ให้ความเข้าใจ สอนให้มีความรักและสามัคคีในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอยู่สันติสุขในสังคม รวมทั้งยังทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ประเพณีของท้องถิ่นอีกด้วย

สำหรับข้อเสียของระบบเจ้าโคตร คือ มีความลำเอียง ไม่ยุติธรรม คนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญและไม่สนใจนำพา การดำเนินการในระบบเจ้าโคตรยังไม่มีการพัฒนา

ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตร คือ คณะกรรมการจะคัดเลือกมาจากชุมชนระดับตำบล ซึ่งเป็นคณะกรรมการทำหน้าที่รับเรื่องจากชุมชนแล้วส่งคืนให้ชุมชนพิจารณาก่อน ถ้ายังไม่เป็นผลก็จะพิจารณาประนีประนอม หากไม่สำเร็จก็จะส่งขึ้นศาลพิจารณาต่อไป

หลักการและขั้นตอนในการระงับข้อพิพาทของระบบเจ้าโคตร ในการระงับข้อพิพาทจะต้องประกอบด้วย

- 1) **ขั้นตอนชักใช้ไร่เรียง** กรณีที่เกิดขึ้นได้รับรู้ทั้งสองฝ่าย หน้าที่ของเจ้าโคตรจะต้องมาถามว่า เหตุการณ์ต่างๆ เป็นมาอย่างไร เมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้วค่อยมาตอบโจทย์
- 2) **การชี้ขาด** คือ ในการตัดสินคดีจะทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความเข้าใจในความผิดและความถูกต้อง เห็นถึงจุดบกพร่องของแต่ละฝ่ายว่า มีความผิดถูกอย่างไร มีจุดบกพร่องที่ควรแก้ไข ปรับปรุงอย่างไรได้บ้าง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความประนีประนอมยอมความกันได้อย่างสันติ
- 3) **สร้างความพอใจทั้งสองฝ่าย** คือ ชี้ให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายแสดงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดโทษอย่างไรบ้าง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีความเห็นอกเห็นใจ และเกิดความเข้าใจกันมากขึ้น
- 4) **ชนะทั้งสองฝ่าย** คือ ให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความรู้สึกว่าจะไม่ได้แพ้ฝ่ายหนึ่ง หากเป็นเช่นนั้นจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าลำเอียง แต่มีการตัดสินให้ชนะทั้งสองฝ่าย เพื่อให้เกิดการประนีประนอม หรือปรับหาวิธีที่จะอยู่ร่วมกันโดยยุติความรุนแรงให้มากที่สุด

การลงโทษด้วยระบบเจ้าโคตรดังกล่าว จะทำให้บุคคลในสังคมต้องยอมรับสภาพการไม่ให้ความร่วมมือจากสังคมที่ตนเป็นอยู่ ดังนั้น ระบบเจ้าโคตรจะช่วยให้คนในสังคมต้องเคารพและให้ออกาสกัน ต้องมีการให้เกียรติกัน เพราะโดยพื้นฐานทุกคน คือ ญาติพี่น้องกันนั่นเอง (Pinthong Precha, 1985)

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนา ได้แบ่งการไกล่เกลี่ยโดยใช้คนกลางออกเป็นหลายระดับตามแต่สภาพบริบทของความขัดแย้ง โดยจะเน้นวิธีการไกล่เกลี่ยแบบผสมผสาน มี 3 ขั้นตอน คือ

- 1) ผู้ไกล่เกลี่ยเผชิญหน้าคู่กรณี คือ การเข้าไปพูดคุยโดยตรงกับผู้ที่เกี่ยวข้องปัญหา
- 2) การเจรจาโดยผู้ไกล่เกลี่ย คือ การเจรจาโดยให้เหตุผลโน้มน้าว รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษ
- 3) ความร่วมมือของคู่กรณี คือ การปล่อยวางให้คู่กรณีได้ทำการตกลงกันเองหรือปล่อยให้คู่กรณีได้เรียนรู้ถึงบทเรียนจนกระทั่งเกิดความยินยอมกันเอง

ส่วนในมิติการไกล่เกลี่ยของสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้การระงับอธิกรณ์ทุกประเภทดำเนินไปอย่างเปิดเผยและโปร่งใสต่อหน้าสงฆ์ คือ ระงับปัญหาความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า นำประเด็นปัญหามาพูดคุยกันแล้วหาข้อยุติและมีความเป็นธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับระบบเจ้าโคตร เพราะระบบเจ้าโคตรนั้นจะไม่ใช้วิธีการฟ้องร้องที่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล จะใช้ระบบประนีประนอม ยอมความ โดยไม่ชี้ผิดหรือถูก แต่จะชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของแต่ละฝ่าย โดยให้ทั้งสองเกิดการยอมรับและยินยอมที่จะยุติความกัน แล้วถือความเป็นญาติกันต่อไป

ระบบไกล่เกลี่ยทั้งทางพระพุทธศาสนาและระบบเจ้าโคตรมีจุดที่เหมือนกัน คือ การยอมรับในการทำหน้าที่คนกลาง คนกลางยอมรับฟังข้อมูลอย่างรอบด้าน และสอบถามความต้องการ หรือการยอมรับกันได้

ในส่วนของระบบไกล่เกลี่ยที่อาจไม่เหมือนกัน คือ กระบวนการชี้ผิดชี้ถูก เพราะทางพระพุทธศาสนาชี้ไกล่เกลี่ย หรือชี้แจงอ้างอิงพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ แต่ของเจ้าโคตรบางครั้งอาจจะไม่เหมือนทางพระพุทธศาสนาเสียทีเดียว เพราะในบางกรณีมีการละเว้นที่จะระบุว่าใครผิด ใครถูก เน้นการให้อภัยเลิกแล้วต่อกัน และสุดท้ายสิ่งที่เหมือนกัน คือ เป้าหมายการที่ผู้ไกล่เกลี่ยเน้นความรัก ความปรารถนาดี และความเอาใจใส่ ความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลต่อกันและกันสร้างความรู้สึกร่วมใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยดุจดั่งญาติมิตร ขวนขวายอุทิศตนช่วยเหลือ ความยุติธรรมเท่าเทียม การวางใจเป็นกลาง ไม่ไกล่เกลี่ยเพราะเห็นแก่พวกพ้องรักใคร่ชอบพอกัน ซึ่งจะเป็นเหตุให้ระบบการไกล่เกลี่ยเกิดความน่าเชื่อถือ และเป็นทางเลือกหนึ่งในการนำมาใช้จัดการกับความขัดแย้งของคนในสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร

การไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร เปรียบเทียบแบ่งตารางประเภทของการเจรจาไกล่เกลี่ย พระพุทธศาสนาและเจ้าโคตร ได้ดังนี้

ตารางภาพที่ 1 เปรียบเทียบประเภทของการเจรจาไกล่เกลี่ย

ที่	ประเภทของการเจรจาไกล่เกลี่ย	
	พระพุทธศาสนา	เจ้าโคตร
1	คู่ที่ 1 สัมมุขาวินัย กับ เภยยุยสิกา (ก) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองระหว่างคู่กรณี (ข) การใช้ “คนกลาง” เข้ามาช่วยวินิจฉัย (ค) นำคดีขึ้นสู่ “ศาลสงฆ์” หรือ “สังฆสภา”	1. คณะกรรมการแนวโสมหมู่บ้าน คือ คณะกรรมการหมู่บ้านหรือชุมชน หากเกิดกรณีข้อพิพาท ขึ้นในชุมชนก็ให้คณะกรรมการชุดนี้พิจารณาไกล่เกลี่ยก่อน ซึ่งในหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้าน รองผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนจากหมู่บ้านหรือกลุ่มต่างๆ ผู้แทนพรรคเป็นคณะกรรมการแนวโสม หากไม่สามารถตกลงกันได้ก็นำเรื่องนี้ขึ้นสู่คณะกรรมการแนวโสมชุมชน
2	คู่ที่ 2 สัมมุขาวินัย กับ ตัสสปาปิยสิกากรณีทีจำเลยให้การปฏิเสธทุกข้อกล่าวหาโดยไม่ยอมรับสารภาพ (ก) สังฆสภาตั้งคณะผู้พิจารณา (ข) การพิจารณากลับกรองอีกครั้ง และพิจารณาตัดสินคดี	2. คณะกรรมการแนวโสมชุมชน คือ คณะกรรมการจากหลายหมู่บ้านร่วมกันเป็นคณะ ซึ่งเป็นตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ ก็จะร่วมกันไกล่เกลี่ย หากยังไม่เป็นผลอีกก็ จะส่งต่อระบบศาลยุติธรรม
3	คู่ที่ 3 สัมมุขาวินัย กับ ตินวัตถารกะ พระภิกษุ คณะสงฆ์หมู่ใหญ่ หรือจำนวนมาก การใช้ “วิธีการประนีประนอมข้อพิพาท”	3. คณะกรรมการแนวโสมเมือง คือ คณะกรรมการระดับชุมชนพิจารณาก่อน ถ้ายังไม่เป็นผลคณะกรรมการระดับตำบลก็จะพิจารณาประนีประนอม

การไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร เปรียบเทียบแบ่งตารางคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย พระพุทธศาสนาและเจ้าโคตร ได้ดังนี้

ตารางภาพที่ 2 เปรียบเทียบคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย

ที่	คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย	
	พระพุทธรศาสนา	เจ้าโคตร
1	- เป็นผู้มั่งคั่ง - เป็นพหูสูต - จำปาติโมกข์ได้ - รู้กฎระเบียบดี	- มีวิยวุฒิ เป็นผู้อาวุโส มีประสบการณ์ มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม เป็นคนประพฤติปฏิบัติชอบ จิตใจเป็นคนที่ไม่มีอคติ ไม่ลำเอียง ไม่เข้าฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง
2	- มีความอดทน และรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต	- เป็นบุคคลที่มีความรู้ทางศาสนา - ไม่ส่อไปทางทุจริต มีพฤติกรรมไม่มีประวัติต่างพร้อยเสื่อมเสีย ทำให้คนในสังคม ไว้วางใจ - รู้จักเจรจา มีสติ มีสมาธิ

การไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร เปรียบเทียบแบ่งตารางบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยพระพุทธรศาสนาและเจ้าโคตร ได้ดังนี้

ตารางภาพที่ 3 เปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย

ที่	บทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย	
	พระพุทธรศาสนา	เจ้าโคตร
1	- การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในคณะสงฆ์ - พิจารณามูลเหตุของความขัดแย้ง 4 อย่าง 1. วิวาทิกรณ 2. อนุวาทิกรณ 3. อาบัติตาทิกรณ 4. กิจจาทิกรณ การระงับอธิกรณ์ทุกประเภทดำเนินไปอย่างเปิดเผยและโปร่งใสต่อหน้าสงฆ์ต่อหน้าพระธรรมวินัยและต่อหน้าบุคคล	เจ้าโคตรเป็นบุคคลอยู่ในชุมชน จะต้องเคารพนับถือหน้าที่เจ้าโคตร หน้าที่ คือ ตัดสิน กรณีพิพาท ความรู้ความเข้าใจในแนวทางที่ถูกต้อง เป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ วางตัวเหมาะสม ไม่มีอคติลำเอียง ประนีประนอมให้ลูกหลานไม่ทะเลาะกันที่อื่นทะเลาะกันแจ้งโรงพัก

สรุป

เจ้าโคตร คือ ระบบยุติธรรมในชุมชน เป็นระบบของเครือญาติ ลูกหลานในชุมชนจะมีความรัก เคารพอบน้อมต่อผู้ใหญ่ เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งในครอบครัวก็ดี เจ้าโคตร จะทำหน้าที่ช่วยเหลือ พุดคุย เจรจา ใช้หลักประนีประนอมไกล่เกลี่ยให้คืนดีกันรักกัน บทบาทหน้าที่ของเจ้าโคตร จะดูแลคนในชุมชนเกี่ยวกับ เรื่อง มรดก การสูตธรวัญ กิจกรรมการกินตอง หรือแต่งงาน จะมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ หรือพิธีสมรสนั่นเอง เมื่อหนุ่มสาวคู่รักลูกหลานหมู่บ้านในชุมชนแต่งงานกัน เจ้าโคตรจะทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อ ใช้หลักประนีประนอมและไกล่เกลี่ยให้คู่สมรสต้องสมรสดีกัน เจ้าโคตรเป็นรูปแบบการดำเนินการจัดระเบียบทางสังคม ปกครองด้วยระบบเครือญาติ มีการอบรม สั่งสอน เลี้ยงดูลูกหลาน ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้สติ ความคิด ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรม และประเพณี อันดีให้กับลูกหลานได้เห็น ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนีประนอมกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชน ให้เกิดความปลอดภัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขสันติ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษา “ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธกับระบบเจ้าโคตร” สมควรที่จะให้ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น การบริหารจัดการปัจจุบัน เจ้าโคตรจำเป็นต้องพึ่งพาการเสียสละและสติปัญญา ความรู้ ความสามารถส่วนตัวเป็นอย่างมาก ดังนั้น ระบบเจ้าโคตรควรกำหนดเป็นนโยบายหลักให้มีปรากฏในทุกชุมชนก่อนที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาล หรือจัดวางระบบเจ้าโคตรให้มีความสำคัญเท่าเทียมกันกับกระบวนการยุติธรรมอื่นๆ ด้วยเหตุนี้เอง จึงขอเสนอเพิ่มเติมดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1) แนะนำให้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตรเป็นส่วนแรก หรือขั้นตอนหนึ่งก่อน ศาลนำขึ้นสู่คดีชั้นต้น หมายถึง ทุกคดีความ ถ้าไม่ผ่านการไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตรก่อน ศาลจะไม่รับพิจารณาตัดสินความ โดยทั้งนี้ การไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตรจำเป็นต้องพัฒนาและเปิดกว้างให้มีอยู่ในทุกชุมชน สอดคล้องกับคนในท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชุมชน

2) แนะนำให้สถานศึกษามีการเรียนรู้วิธีการไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตร เพื่อกระจายองค์ความรู้ด้วยการไกล่เกลี่ยให้มากขึ้น

3) การไกล่เกลี่ยด้วยระบบเจ้าโคตรควรมีมติเปิดกว้างสำหรับการไกล่เกลี่ยที่เป็นนักการ ศาสนา เช่น พระสงฆ์สามารถสมัครเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในระบบเจ้าโคตรได้ หรือมีส่วนร่วม และถูกเชิญมาช่วยใน การไกล่เกลี่ยของระบบเจ้าโคตรของชุมชนนั้นๆ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) ศึกษาการพัฒนากระบวนกลไกที่เกี่ยวข้องด้วยระบบเจ้าโคตร
- 2) ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานของศูนย์ใกล้เคียงด้วยระบบเจ้าโคตร
- 3) ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพว่าด้วยการใกล้เคียงในระบบเจ้าโคตร
- 4) ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการใกล้เคียงในระบบเจ้าโคตรตามกระบวนการพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0

References

- Wattanasap, V. (2010). *W, Local conflict management approach*, Documents for lectures in local Thai. By King Prajadhipok's Institute at BITEC Bangna, Bangkok.
- Tiensongjai, C. (2007). *Negotiation Mediator in Theravada Buddhism: Study on the conflicts among Buddhist monks in Kosamphi*. The research for The Doctor of Arts (Buddhist Studies), University graduate: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Apichai Abhivadhdhano. (2015). An Application of Gāravāsadhama for Enhancing Peaceful Families. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 174-187.
- Phra Viman Kampeerapunyo. (2017). *The secretary of Ban Non Ton District 1*, 5 Februar.
- Pinthong, P. (1985). *Traditional Thai East Isan Tradition*, Ubonrajchathani: Siritam Printing House, (in Thai). Referenced in: Buasri, U. Jao Kotra, 5.
- Sompong, S. (2016). A Critical Analysis of Communication Pattern for Peace in the Online Media by Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Komchadluek.Net. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 137-154.